

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

לשמוע אל חרינה ואל התפילה

הלכה

וחלכת בדרכיו

פרשת כי תבוא – סליחות תשפ"א

שנה כ"ג – קובץ מ"א [תשע"ט]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

יעמדו על הברכה

המזכים את הרבים בהפצת תורתו
של מרן הגאב"ד שליט"א

השיעור השבועי מוקדש
לעילוי נשמתו
של

הרב שמעון אריה ליב
ב"ר יחזקאל חיים ז"ל
אקשטיין
נלב"ע כ"א אלול
ת.ג.צ.ב.ח.

הונצח ע"י בנו ידידינו עוז
הר"ר דוב ישראל (בערל) אקשטיין הי"ו
זמשפחתו היקרה

פרשת כי תבוא

והלכת בדרכיו

"יקימך ה' לו לעם קדוש כאשר נשבע לך כי תשמר את מצות ה' אלהיך והלכת בדרכיו" (כ"ח ט').

"והמצוה השמינית היא שצונו להדמות בו יתעלה לפי יכלתנו והוא אמרו (תבוא כ"ח) והלכת בדרכיו. וכבר כפל צווי זה ואמר (עקב י' – י"א) ללכת בכל דרכיו ובא בפירוש זה מה הקדוש ברוך הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום מה הקדוש ברוך הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון מה הקדוש ברוך הוא נקרא צדיק אף אתה היה צדיק מה הקדוש ברוך הוא נקרא חסיד אף אתה היה חסיד וזה לשון ספרי (ס"פ עקב). וכבר נכפל הצווי הזה בלשון אחר ואמר (ראה י"ג) אחרי ה' אלהיכם תלכו ובא בפירוש גם כן (סוטה י"ד ע"א) שענינו להדמות בפעולות הטובות והמדות החשובות שיתואר בהם האל יתעלה על צד המשל יתעלה על הכל עילוי רב" (ספר המצוות להרמב"ם מצ"ע ח').

הרי לך שהרמב"ם פירש מצוה זו לענין מידות טובות, שעל האדם להידמות לקוב"ה כביכול במידותיו, ומה הוא רחום אף אתה רחום וכו'.

וכך כתב הרמב"ם עוד בהל' דעות (פ"א הל' ה' – ו'):

"ומי שהוא מדקדק על עצמו ביותר ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה נקרא חסיד, כיצד מי שיתרחק מגובה הלב עד הקצה האחרון ויהיה שפל רוח ביותר נקרא חסיד וזו היא מדת חסידות, ואם נתרחק עד האמצע בלבד ויהיה עניו נקרא חכם וזו היא מדת חכמה, ועל דרך זו שאר כל הדעות, וחסידים הראשונים היו מטין דעות שלהן מדרך האמצעית כנגד שתי הקצוות, יש דעה שמטין אותה כנגד הקצה האחרון ויש דעה שמטין אותה כנגד הקצה הראשון, וזהו לפנים משורת הדין, ומצווין אנו ללכת בדרכים האלו הבינונים והם הדרכים הטובים והישרים שנאמר והלכת בדרכיו. כך למדו בפירוש מצוה זו, מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון, מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום, מה הוא נקרא קדוש אף אתה היה קדוש, ועל דרך זו קראו הנביאים לאל

והלכת בדרכיו

בכל אותן הכנויין ארך אפים ורב חסד צדיק וישר תמים גבור וחזק וכיוצא בהן, להודיע שהן דרכים טובים וישרים וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות אליו כפי כחו".

אך לא כך מצינו בדברי הגמ', דבסוטה (י"ד ע"א) אמרו:

"מאי דכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו, וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה, והלא כבר נאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא, אלא להלך אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא, מה הוא מלביש ערומים, דכתיב ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם, אף אתה הלבש ערומים, הקדוש ברוך הוא ביקר חולים, דכתיב וירא אליו ה' באלוני ממרא, אף אתה בקר חולים, הקדוש ברוך הוא נחם אבלים, דכתיב ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו, אף אתה נחם אבלים, הקדוש ברוך הוא קבר מתים, דכתיב ויקבר אותו בגיא, אף אתה קבור מתים".

הרי שפירשו את המצוה להלך אחר ה' אלוקינו למצות גמילות חסדים ולא לענין המידות הטובות.

ואת המצוה לדבוק במידותיו של הקב"ה למדו מפסוק אחר וכמבואר במס' שבת (קל"ג ע"ב):

"אבא שאול אומר ואנוהו - הוי דומה לו, מה הוא חנון ורחום, אף אתה היה חנון ורחום".

אך אף דברי הרמב"ם מיוסדים על דברי חז"ל, וכדבריו מפורש בספרי (פר' עקב פיסקא מ"ט):

"ללכת בכל דרכיו, אלו הן דרכי מקום ה' אל רחום וחנון, ואומר והיה כל אשר יקרא בשם ה' ימלט וכי היאך איפשר לו לאדם לקרא בשמו של מקום אלא נקרא המקום רחום אף אתה היה רחום הקדוש ברוך הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון..."

ואת המצוה לגמול חסד עם הבריות השתית הרמב"ם על מצוות "ואהבת לרעך כמוך" וכמפורש בדבריו בהל' אבל (פי"ד ה"א):

והלכת בדרכיו

"מצות עשה של דבריהם לבקר חולים, ולנחם אבלים, ולהוציא המת, ולהכניס הכלה, וללוות האורחים, ולהתעסק בכל צרכי הקבורה, לשאת על הכתף, ולילך לפניו ולספור ולחפור ולקבור, וכן לשמח הכלה והחתן, ולסעדם בכל צרכיהם, ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור, אף על פי שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך, כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אתה אותן לאחריך בתורה ובמצות".

ונראה דהרמב"ם לשיטתו מיאן בפירוש שמצינו בגמ' בסוטה דילפינן גמילות חסדים ממצוות "ואהבת לרעך כמוך" כמבואר בדבריו בהל' אבל הנ"ל.

והבה"ג (הקדמה עמוד ט"ו - מצוה ל"ב) והסמ"ג (מצ"ע ז') הלכו בעקבות חז"ל בגמ' והשתיתו את המצוות לגמול חסד איש עם רעהו על מה שנצטוונו ללכת בדרכיו, וז"ל הסמ"ג:

"מצות עשה ללכת בדרכיו הטובים והישרים שנאמר (דברים כ"ח ט') והלכת בדרכיו (מנין המצות ע' ח' ע"ש) ואומר (דברים י"ג ה') אחרי ה' אלהיכם תלכו ומפרש בפ"ק דסוטה (יד, א) אחר מידותיו תלכו מה הוא מלביש ערומים שנאמר (בראשית ג' כ"א) ויעש ה' לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם, ומבקר חולים שנאמר (שם י"ח א') וירא אליו ה' באלוני ממרא, ומנחם אבלים שנאמר (שם כ"ה י"א) ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו, וקובר מתים שנאמר (דברים ל"ד ו') ויקבור אותו בגי, אף אתה עושה כך".

אמנם הרמב"ם קיצר בספר המצוות והאריך יותר בהלכות דעות שם, ופירש באיזה דרך על האדם ללכת בדרך ה', כאשר ינהג בכל המידות בדרך היושר והממוצעת, וישקול בפלס את כל אורחותיו למען יהיו בדרך הישר והטוב.

ובספר החינוך כהרגלו הלך בעקבות הרמב"ם וכתב (מצוה תרי"א):

"שנצטוונו לעשות כל מעשינו בדרך היושר והטוב בכל כחנו, ולהטות כל דברינו אשר בינינו ובין זולתנו על דרך החסד והרחמים, כאשר ידענו מתורתנו שזהו דרך השם וזה חפצו מבריותיו למען יזכו לטובו כי חפץ חסד הוא, ועל זה נאמר [דברים כ"ח, ט'], והלכת בדרכיו. ונכפלה המצוה עוד במקום אחר שנאמר ללכת בכל דרכיו".

והלכת בדרכיו

והנה מצינו בדברי רבותינו הראשונים פירושים נוספים בביאור מצוה זו ד"והלכת בדרכיו".

וכך כתב הרמב"ן על התורה (דברים י"ג ה):

"אחרי ה' אלהיכם תלכו - היא מצוה שנלך אחר עצתו וממנו לבדו נדרוש כל נעלם ונשאל כל עתיד, כענין ותלך לדרוש את ה' (בראשית כה כב), כי יבא אלי העם לדרוש אלהים (שמות יח טו). וכן יעשו ישראל עם הנביאים, האין פה נביא לה' ונדרשה את ה' מאותו (מ"ב ג יא), ויגד לנו ה' אלהיך את הדרך אשר בה נלך ואת הדבר אשר נעשה".

הרי שמצוה זו היא לדרוש את ה' ע"י נביאיו האמיתיים ולא ללכת אחרי נביאי השקר. אך בספר המצוות (סוף שורש א') הלך הרמב"ן בעקבות הבה"ג שפירש את הפסוק לענין גמילות חסדים, ואף במצ"ע ח' לא חלק על הרמב"ם, ומשו"כ נראה דבפירושו על התורה פירש לפי פשוטו של מקרא דאכן מיירי לענין הנבואה, ומקרא מלא דיבר הכתוב שם י"ג א' - ה):

"את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו תשמרו לעשות לא תסף עליו ולא תגרע ממנו. כי יקום בקרבך נביא או חלם חלום ונתן אליך אות או מופת ובא האות והמופת אשר דבר אליך לאמר נלכה אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם ונעבדם. לא תשמע אל דברי הנביא ההוא או אל חולם החלום ההוא כי מנסה ה' אלהיכם אתכם לדעת הישכם אהבים את ה' אלהיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם. אחרי ה' אלהיכם תלכו ואתו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואתו תעבדו ובו תדבקו".

אך דרשת חז"ל שפירשו את הפסוק כמצוה לדבוק במידותיו של קוב"ה יתד הוא שלא תמוט, וכך עיקר מצוה זו.

ועוד מצינו בזה בספר יראים (ספר יראים סימן ת"ח [דפוס ישן - ד']):

"ללכת בדרכי המקום. צוה הב"ה את ישראל ללכת בדרכי המצות דכתיב [דברים ח' ו'] ושמרת את מצוות ה' אלהיך והלכת בדרכיו ואף על פי שעל כל מצוה ומצוה נאמר עשה במקומה הוסיף לך הכתוב עשה אחר לקבל שכר ובסוטה [י"ד א'] דרשינן

והלכת בדרכיו

מינייה להיות רחום לבקר חולים לנחם אבלים להלביש ערומים שהם דרכי יוצרנו וכבר פירשתיו לעיל בעמוד חמישי בחייבי עשה [סי' רי"ט ר"כ].

הרי שמתחילה פירש שמצוה זו מן המצוות הכלליות היא "ללכת בדרכי המצוות", ולדעת הרמב"ם אין המצוות הכלליות בכלל מניין התרי"ג כמ"ש בשורש ד'.

ובפירוש השני כלל את שתי הדרשות שבמצינו בגמרא וערבבן יחד, "להיות רחום לבקר חולים לנחם אבלים להלביש ערומים שהם דרכי יוצרנו", ובמצוה קנ"ג - קנ"ד [דפוס ישן - נ'] כתב את המצוה לגמול חסדים ומקורו במה שכתוב "אחרי ה' אלקיכם תלכו", וכדברי הגמ' בסוטה, עי"ש.

ובפירוש המהרש"ל על הסמ"ג (מצוה ז') כתב:

"דכל עיקר המקרא בא שצריך לילך אחר דברי חכמים ולשמוע מהם דברי הלכה".

ותימה, דהלא מצוה זו ילפינן מ"לא תסור", ועוד דכיצד רמוז בפסוק לילך אחרי דברי חכמים, ואין זה דומה למה שכתב הרמב"ן דהמצוה ללכת אחרי הנביאים ולדרוש מהם דעת האמת, דהקב"ה מדבר אל עמו בפי עבדיו הנביאים, אבל המצוה לשמוע לדברי חכמים מילתא אחריתי היא, ולמדו מהא דלא תסור כמבואר בשבת (כ"ג ע"א).

ב

"ואהבת לרעך כמוך אני ה'" (י"ט י"ח).

ובתרגום אונקלוס "ותרחמיה לחברך כוותך אנא ה'", ובתרגום יונתן "ותרחמיה לחברך דמן אנת סני לך לא תעביד ליה אנא ה'".

א

אם המצוה על רגשת האהבה או על הנהגת אוהבים

והנה יש לעיין בכל עיקר מצוה זו, האם עיקרה בחובת הלבבות ובהרגשה שבלב, מעין מצוות התורה לאהוב את הקב"ה, נצטוונו לאהוב כל איש ישראל, או שמא גדר מצוה זו בהנהגת האהבה, דיש לנהוג במדת האוהבים לכל רעך.

והלכת בדרכיו

ונראה שזה תלוי בשני הפירושים שמצינו ברמב"ן על אתר, וז"ל:

"ואחרי כן יצוה שיאהוב לו כמוהו, וטעם ואהבת לרעך כמוך, הפלגה, כי לא יקבל לב האדם שיאהוב את חבירו כאהבתו את נפשו, ועוד שכבר בא רבי עקיבא ולימד חייך קודמין לחיי חבירך, אלא צייתה התורה שיאהב חבירו בכל ענין, כאשר יאהב את נפשו בכל הטוב".

הרי לן דלפירושו הראשון אכן כל ענין מצוה זו באהבה שבלב, ומשום כך כתב דמה שנצטווה כמוך הוי בדרך הפלגה, אך לפירושו השני מה שאמרה תורה כמוך ענינו שיאהב את חבירו בכל ענין כשם שאוהב את עצמו בכל הטוב.

וכן מפורש ברמב"ם דגדר המצוה בהנהגת האהוב, וכך פסק (פי"ד ה"א מהל' אבל):

"מצות עשה של דבריהם לבקר חולים, ולנחם אבלים, ולהוציא המת, ולהכניס הכלה, וללוות האורחים, ולהתעסק בכל צרכי הקבורה, לשאת על הכתף ולילך לפניו ולספוד ולחפור ולקבור, וכן לשמח הכלה והחתן ולסעודם בכל צרכיהם, ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור, אע"פ שכל מצות אלו מדבריהם, הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך, כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אתה אותן לאחריך בתורה ובמצות".

הרי לן מפורש להדיא דמצוה זו אינה בהרגשת הלב בלבד, אלא אף בהנהגת המעשה, וברור דיסוד דבריו מושתתים על דברי הלל הזקן (שבת ל"א ע"א), שאמר לגר שבא להתגייר ע"מ שילמדנו כל התורה כולה על רגל אחת, "מה דעלך סני לחברך לא תעביד", ואף שהלל לא השתית דבריו על מצות "ואהבת לרעך כמוך", הבין הרמב"ם דזה שורש כונתו, וכמ"ש רבי עקיבא (ספרא קדושים פרשה ב' פ"ד ב', וירושלמי נדרים פ"ט ה"ד, ל' ע"ב) "ואהבת לרעך כמוך, זה כלל גדול בתורה", ולפי"ז יש ללמוד מדברי הלל, דגדר כמוך אין ענינו לומר כמה צריך לאהוב, אלא איך צריך לאהוב, דהיינו כמו שרוצה אתה שחברך ינהג כלפיך, כן תנהג כלפיו.

וכן חזינן בתרגום יונתן כאן, דעל מצות ואהבת לרעך כמוך העתיק לשון הלל, והלא רבי יונתן בן עוזיאל היה גדול תלמידיו של הלל, ולכאורה הלך בעקבות רבו הגדול [אמנם במגילה (ג' ע"א) אמרו דאונקלוס תרגם תורה ויונתן בן עוזיאל נביאים, ומשמע

והלכת בדרכיו

שלא תרגם תורה אלא נביאים, אך החיד"א בשם הגדולים (אות ת' ערך צ"ו - תרגום) האריך בזה וכתב דאין להוכיח משם דיונתן בן עוזיאל לא תרגם תורה, אך מ"מ נקט עיקר כדעת מהר"י חגיז, דתרגום יונתן שבידנו אינו מיונתן בן עוזיאל, אלא תרגום ירושלמי הוא עי"ש], אך תרגום אונקלוס לא כתב אלא "ותרחמיה לחברך כוותך אנא ה'", ומשמע דנקט בזה כפירוש הראשון ברמב"ן וכפשוטו של מקרא, דכל מצוה זו אינו אלא אהבה שבלב.

והנה המהרש"א בשבת שם עמד על לשונו של הלל, למה נקט לשון שלילה "מה דסני עלך לחברך לא תעביד", ולא נקט לשון חיוב "מה שעליך אהוב עשה לחברך", וכתב דכיון דרישא דקרא מיירי בלאוין ובשוא"ת, דהיינו לא תיקום ולא תיטור, מסתבר דה"ה במצות אהבת רע, אך לול"ד היה נראה יותר דאין לדמות מצו"ע למצות ל"ת.

ועוד כתב המהרש"א דכיון דחייך קודמין לחיי חברך, אין מצוה זו נוהגת על צד החיוב אלא על צד השלילה בלבד, וכ"כ הנצי"ב בהעמק דבר בפרשתנו עי"ש, ובאמת חזינן למקצת רבותנו הראשונים, שבבואם לבאר מצוה זו כתבו כעין דברי הלל, כמ"ש הסמ"ג (מצות עשה ט') "כללו של דבר דעלך סני לחברך לא תעביד", וכע"ז ביראים (מצוה רכ"ד), ומשמע מדבריהם דאין מתחייב ממצוה זו הטבה לזכות, אלא שלא להרע לו כנ"ל, וכך נראה גם בחינוך (מצוה רמ"ג) עי"ש.

אך לכאורה הדברים תמוהים, דמה ענין דרשת ר' עקיבא דחייך קודמין לחיי חבירך, לעיקר מצות אהבת רעים, והלא לא אמר ר' עקיבא אלא בשנים המהלכים בדרך, ואין ביניהם אלא קיתון אחד של מים, והשאלה היא מי יחיה ומי ימות, בזה אמרו חייך קודמין, כיון דבע"כ אחד יחיה ואחד ימות, אך מה זה ענין למצוה הכללית להטיב עם זולתו, ולאהוב אותו כנפשו, ואף שמה שאמרו במצות צדקה עניי עירך קודמין, מושתת על הא דחייך קודמין, אין זה תימה, דגם שם יש סתירה בין עניי עיר זו לעניי עיר אחרת, דאין הקומץ משביע את הארי, ובהכרח יש להחליט את מי לפרנס, ובזה אמרו עניי עירך קודמין, ועוד דפרנסת עניים היא חיותן, ועליה נאמר וחי אחיך עמך, ובכלל נראה ברור דאין זה אלא אסמכתא, ועיקר הלכה זו סברא הוא ולא גזה"כ, אך מ"מ נראה פשוט, דאין ללמוד מהלכה זו שלילת הצד החיובי במצות ואהבת לרעך כמוד.

והלכת בדרכיו

ואף שמצינו בתוס' (סנהדרין נ"ב ע"ב) דהא דדרשו שם מפסוק זה "ברור לו מיתה יפה", משום דמחיים אמרו חייך קודמין, וע"כ דקרא איירי לאחר מיתה, הרי לן לכאורה שראו סתירה בין מצות ואהבת לרעך להא דחייך קודמין, אך באמת נראה פשוט דכונתם דיש סתירה מסויימת, בין מה דכתיב כמוך, להא דחייך קודמין, הרי דאין חבירו כמותו במשפט האהבה, אבל אין בזה כלל נפ"מ אם נפרש מצוה זו באופן חיובי או שלילי.

ב

הנהגות שמצינו שמחויבות מצד מצוה זו

ובגוף השאלה אם מצות אהבת רעים ענינו באהבת הלב גרידא, או שמצוה זו מחייבת מעשים מסויימים, וכדברי הרמב"ם גם בהל' דעות (פ"ו ה"ג) וגם בהל' אבל (פי"ד ה"א), עיין עוד בנמוקי יוסף בסנהדרין (י"ט ע"א ברי"ף) דמצווה אדם לרפאות חבירו מחליו, משום מצות "ואהבת לרעך כמוך" עי"ש, והביא כן בשם הרמב"ן, ולכאורה סתר הרמב"ן את דברי עצמו, דהלא בפירושו עה"ת נקט דעיקר מצוה זו על אהבה שבלב כנ"ל.

ומשום כך נראה דאף דמתחילת דברי הרמב"ן בפירושו משמע דעיקרא דמילתא כפשוטו של מקרא, אף לדעתו למדו ממצוה זו אף הנהגת ההטבה כנ"ל, ואף היא נכללת במצוה, שהרי כתב במסקנתו "שיאהב את חברו בכל ענין כאשר יאהב את נפשו בכל הטוב", הרי שגם לשיטתו נכללת ההטבה במצוה זו, וכך מבואר גם בדברי הרמב"ן בסה"מ (שורש א') שגם מעשי החסד נכללים במצוה זו, וא"כ אין בכלל הכרח שנחלקו הראשונים בשאלה יסודית זו, ודו"ק כי קצרתי.

אמנם ביראים (מצוה רכ"ד) הביא להדיא מחלוקת בזה, עי"ש ודו"ק היטב.

ובשו"ת הרשב"א (ח"א סי' רנ"ב ורנ"ו – ז') כתב דגם באדם נוהגת מצות פריקה וטעינה, ולא רק בבהמה, ומצווה אדם לעזור בפריקת משא מעל כתפי חבירו, ובשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' תשכ"ח) חלק עליו ונקט דכיון דבר דעת הוא, לא היה לו להעמיס על עצמו משא כבד מנשוא, או לשכור מישהו שיעזור לו, אך מ"מ כתב דמצוה לעזור לו משום מצות ואהבת לרעך כמוך, דודאי חפץ היה שחבירו יעזור לו כשהוא רובץ תחת

והלכת בדרכיו

משאו עי"ש, הרי לן שנקטו הראשונים בפשטות שמצוה זו מחייבת הנהגת הטבה כמבואר.

והנה חידוש גדול חזינן מדברי הגמ' בסנהדרין (פ"ד ע"ב) "דאיבעיא להו בן מהו שיקיז דם לאביו, רב מתנא אמר ואהבת לרעך כמוך", ופרש"י שם "לא הוזהרו ישראל מלעשות לחבריהם, אלא דבר שאינו חפץ לעשות לעצמו".

ותרתי שמעינן מינה:

א. מדברי הלל הזקן למדנו, לא רק שמצווה אדם להיטיב לחבירו בדבר שהיה רוצה לחבירו ייטב עמו, אלא אף זאת שסברא זו היא אבן הבוחן בהנהגה הכללית שבין אדם לחבירו, וכל שלא היה מקפיד על חבירו, אין גם עליו איסור בעשותו,

ב. כלל זה נוהג לא רק במצוות אהבת רעים בלבד, אלא אף בכל הלאוים שבין אדם לחבירו, ולא רק מצוות שבין אדם לחברו, אלא אף בין אדם לאביו, ואף לאו דמכה אביו שאינו משום ואהבת לרעך כלל, מסברא זו ידענו הלכותיו, ומשו"כ אמרו דהמוציא קוץ לאביו, אינו עובר באיסור חובל באביו, כיון שאין לו כונה להרע אלא אדרבא כונתו לטובה.

ויסוד הדבר נראה, דמצוות ואהבת לרעך כמוך היא בנין אב לכל הנהגת האדם בין אדם לחבירו, ודו"ק כי קצרת.

ובשו"ת המהרש"ם (ח"ב סי' ר"י) נשאל ע"י הגאון האדר"ת כשנבחר לכהן פאר כרבה של ירושלים עיה"ק, האם רב מורה הוראה חייב לצוות על ביתו להעירו אף משנתו, או להפריעו מאכילתו ומשאר עסקיו, כדי לענות לשאלות שואליו, והביא מהמבואר במסכת שמחות על ר' שמעון בן גמליאל ור' ישמעאל כה"ג, שדנו בינם ובין עצמם לפני שהוצאו להריגה ע"י מלכות רומי המרשעת, על מה הסער הגדול הזה, ואמר שמא משום שישן היה, ואשה באה לשאול על פתחי נדה והלכה בפחי נפש, ועבר על עינוי הדין.

אמנם בתשובתו כתב המהרש"ם דמעיקר הדין אין זה חיוב כלל, ואף אם יש עינוי הדין בשאלות איסור והיתר, ודאי אין זה לפני שידע את ההלכה, ובודאי וודאי לא לפני

והלכת בדרכיו

שנשאל, אך מ"מ מעיד המהרש"ם על עצמו שכה היה מנהגו, והוא חושש לדברי חז"ל הנ"ל, וע"ע שם שכתב דמשום ואהבת לרעך כמוך, בודאי יש בזה הנהגה ראויה עי"ש.

ובפשטות נראה לבאר לשונו של הלל הזקן, דאפשר דלא רצה להעמים על גר זה ולהקשות עליו בעשה טוב, ולא דרש ממנו אלא לנהוג במצוה זו בסור מרע, שהרי בלא"ה כבר העיר רש"י שם איך הסתפק הלל במצוה זו, והלא אמרו (בכורות ל' ע"ב) דגר שקיבל עליו כל התורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו, ותירץ רש"י שבטוח היה הלל שיתגייר בלב שלם, ואפשר דמשום טעם זה גם לא העמים עליו בחומרת מצוה זו וכל דרכי קיומה, ואפשר עוד דהלל הזקן בענותנותו הרבה ובגודל צדקתו, מעולם לא היה מצפה להטבת הבריות ולשימושם, ולפי טוהר לבבו אמר רק מה דעלך סני וכו'.

ועוד י"ל בדרך הפשט דבמדת ההטבה לאו כל אנפין שוים, ואין מדת ההטבה הכללית אלא כל אחד ענינו ודרכו, משא"כ בצער הבריות בנקל יבין האדם שמה ששנוי עליו שנאוי גם לפני חבריו, וכז"פ.

והנה מצינו במקורות רבים בגמ' שהפליגו חכמים במצות כבוד חברים, ותלמידי רבי עקיבא לא מתו אלא משום שלא נהגו כבוד זה בזה, וצ"ע אם נצטוונו גם בכבוד חברים כמו שנצטוונו באהבתם.

ונראה ברור דהכבוד כלול במצוות האהבה, וכך מפורש ברמב"ם (הל' דעות פ"ו ה"ג):

"מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו שנאמר ואהבת לרעך כמוך, לפיכך צריך לספר בשבחו ולחוס על ממונו, כאשר הוא חס על ממונו עצמו ורוצה בכבוד עצמו, והמתכבד בקלון חבריו אין לו חלק לעולם הבא".

הרי שצריך לכבד חבריו כשם שרוצה בכבוד עצמו, וז"פ.

ג

בעובר עבירה וגוי אם מצווים לאהבו

כתב שם הרמב"ם (סוף הלכה א'):

והלכת בדרכיו

"כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אתה אותן לאחריך בתורה ובמצות".

והנה יש לעיין מניין שאין מצוה לאהוב את מי שאינו בתורה ובמצוות, האם למדו הלכה זו ממה דכתיב כמון, והיינו מי שדומה לו בשמירת המצוה, ויש לעיין לפי"ז איך דרשו פסוק זה בכמה דרכים, וקבעו הלכה לפי פירושים שונים ומנוגדים, דמחד פירשו שצריך לאהוב את חבירו באופן שרוצה הוא שחבירו יאהבנו כנ"ל, ומאידך כמון לא על ענין האהבה בלבד נאמר, אלא אף על רעהו, דרק רעהו שהוא כמון חייבים באהבתו. אך אפשר שהלכה זו למדו ממה דכתיב רעך, ומשמעות רעך אינו אלא רעהו בתורה ובמצוות.

וראיתי שנחלקו בזה הראשונים, דבספר היראים שם (סימן רכ"ד) כתב דלמדו כן ממה דכתיב כמון, וז"ל:

"למדנו מכאן שמצווים ישראל לאהוב את חבריהם להיות בלב טוב זה עם זה, יכול לכל ת"ל כמון, לרעך שהוא כמון שמכנים עצמו בעול שמים ואוהב מצות כמון, אבל אם הוא רשע אינך מצווה לאהבו כי מצוה לשנאותו".

אך הסמ"ג שם כתב:

"ודוקא לרעך שהוא רעך בתורה ובמצוות, אבל אדם רשע ואינו מקבל תוכחה מצוה לשנאותו, שנאמר 'יראת ה' שנאת רע'".

הרי שלשיטתו למדו הלכה זו ממה דכתיב רעך, ויש לתמוה לכאורה על דברי הסמ"ג, והלא בב"ק למדו ממה דכתיב כי יגח שור איש את שור רעהו, דשור של ישראל שנגח שור של עכו"ם פטור מתשלומין, ואטו נפטור שור שנגח שור של ישראל שאינו שומר תורה ומצוות, אלא פשוט שלא נתמעט אלא גוי ולא רשע, ונראה לכאורה דחז"ל בעומק בינתם חילקו בין ענין לענין, ולא השוו מדותיהם בזה, דמסתבר דלגבי מצוות האהבה תלוי הדבר לא רק בדין האדם אם ישראל הוא או גוי, אלא אף בגדולתו ומעמדו, אם צדיק הוא או רשע, משא"כ לגבי חיובי תשלומי ממון. ודו"ק בזה.

והלכת בדרכיו

והידוש ראיתי ברבינו בחיי בפרשת יתרו (כ' י"ג) לגבי לאו ד"לא תענה ברעך עד שקר", שכתב "לא אמר 'באחיד' כמשפט הכתובים 'לא תשיך לאחיד' לכל אבדת אחיד' וכיוצא בזה, וכאן הזהיר אפילו על העכו"ם, כי כן מצינו 'וישאלו איש מאת רעהו', והוא נאמר על המצרים", הרי דנקט דרעך כולל אף את הנכרים, וזה תימה דהלא דרשו שור רעך ולא שור של עכו"ם, הרי להדיא דאין הגוי בכלל רעך, ודוחק לחלק בין תשלומי נזיקין לעדות שקר, דהלא אף לגזל עכו"ם צריך לימוד מפורש (בב"ק קי"ג ע"א) ולא נכלל בכלל לאו דלא תגזול.

ומה שהוכיח ממה דכתיב "וישאלו איש מאת רעהו וכו'" (שמות י"א ב'), רבינו בחיי סתר בזה לכאורה את דברי עצמו, דשם בפרשת בא כתב דרק לפני מתן תורה היו הנכרים בכלל רעהו, אבל לאחר שניתנה תורה לישראל הובדלו מאומות העולם, ושוב אין גויי הארץ בכלל רעהו, וז"ל:

"שקודם מתן תורה היו כל הבריות חברים כאחד, אבל לאחר מתן תורה, שהחזיר הקב"ה את התורה על כל אומה ולשון ולא קבלוה עד שקבלוה ישראל, יצאו כל האומות מן האחוה והרעות, ונשאר השם הזה בעם ישראל בלבד שנקראו אחים ורעים למקום, הוא שכתוב למען אחי ורעי, וזהו שדרשו רז"ל לכל אבדת אחיד וכו' ולא גוי, וכן לא תשיך לאחיד אחיד ולא גוי".

וצע"ג בדברי רבינו בחיי. אמנם לכאורה יש ראייה גדולה לדבריו בתנא דבי אליהו (פרק ט"ז):

"אמר לי רבי, מעשה היה בי שמכרתי לגוי ארבעה כורים של תמרים, ומדדתי לו בבית אפל מחצה על מחצה וכו', אמרתי לו בני, הכתוב אומר 'לא תעשוק את רעך', רעך הרי הוא כאחיד ואחיד הרי הוא כרעך, הא למדת שגזל הגוי גזל".

הרי לן בדברי אליהו הנביא, דאף הנכרים בכלל מה דכתיב רעהו, וצע"ג בכ"ז.

[עיי' בכתובות (ק"ו ע"א) דתנא דבי אליהו מדברי אליהו הנביא שלמד עם רב ענו, אך בספר יד מלאכי כתב דדברי אמורא הם שישמו היה ר' אליהו, וצ"ע בזה].

והלכת בדרכיו

והנה בסנהדרין (נ"ב ע"ב) אמרו בחייבי מיתות בי"ד "ברור לו מיתה יפה", משום דכתיב ואהבת לרעך כמוך, ובתוס' שם כתבו דדריש הכי משום דמחיים קיי"ל חיך קודמין לחיי חבירך, וע"כ דבמיתה נאמר כמוך, וביד רמה כתב שם דדריש רעך מלשון רעה, דאפילו רע הוא וחייב מיתה מ"מ מצווה אתה באהבתו, ולכאורה מוכח מדבריו דאף בעובר עבירה נוהגת מצוה זו, אך באמת פשוט דאין מזה ראיה כלל, דבאמת מיתתו מכפרת ולפני מיתתו מצווה הנידון להתודות, אלא דמ"מ דרשו לשון רעך מלשון רוע, דעל רוע מעללו הוא נידון ונענש.

ומצאתי שכן כתב בשטמ"ק לכתובות (ל"ז ע"ב) אחר שהביא דברי הרמ"ה, "ואל תתמה אם קרא אותו הכתוב ריע, דריע אהוב נמי מקרי, כדכתיב ונקלה אחיך לעיניך, אחר שנקלה נקרא אחיך, ואמרינן נמי במדרש שוחר טוב, 'בשר חסידיך לחיתו ארץ' וכי חסידים היו והלא כתיב סוסים מיוזנים וגו', אלא כיון שנעשה בהם דין חסידים היו, כנ"ל".

וכבר ידוע מש"כ החזון איש יו"ד (סי' ב' אות כ"ח) בשם האהבת חסד דמצוה לאהוב אף עוברי עבירה כל זמן שלא הוכחנו אותם ולא קיבלו תוכחה, וכיון שבזמנינו אין מי שיודע להוכיח, לעולם מצוה לאהוב אותם, עי"ש בדבריו הנפלאים.

לשמוע אל הרינה ואל התפילה

לשמוע אל הרינה ואל התפילה

הן טעמים רבים נאמרו בביאור מנהגנו להתחיל באמירת הסליחות במוצאי שבת קודש בין אם ימי הסליחות מעטים או רבים. וטעם מחודש כתב בזה בלקט יושר (עמוד 114):

"לכך טוב להתחיל מיד ביום א' כי העם שמחים מחמת מצות התורה שהם לומדים בשבת, וגם מחמת עונג שבת ואמרינן בגמרא (שבת ל' ע"ב) שאין השכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות אלא מתוך שמחה של מצוה, לכן טוב להתחיל להתפלל מתוך שמחה של מצוה, וגם הפייט התחיל במוצאי מנוחה".

ודבריו חידוש לכאורה, דהלא בעומק תודעתנו נחרתו הסליחות בצפורן שמיר של אימת יום הדין, ביראה ופחד אומרים אנו סליחות אלה. והנה חידוש הלקט יושר שצריך לומר את הסליחות בשמחה ומשו"כ מתחילים אנו במוצאי שבת כיון שעדיין שמחת השבת אופפת אותנו.

אך באמת נאים הדברים ומתיישבים על הלב, דכבר כתב רבינו יונה החסיד בפירושו למסכת ברכות (כ"א ע"א מדפי הרי"ף):

"וגילו ברעדה במקום גילה שם תהא רעדה טעם הדבר כדי שלא ימשך מתוך השמחה לתענוגי העולם וישכח עניני הבורא על כן צריך לערבב זה עם זה כדי שיהיה על הקו הממוצע ופשטיה דקרא כך הוא שאע"פ שאצל בשר ודם היראה והשמחה הם דבר והפכו שבשעה שהאדם מפחד מזולתו הוא עומד נרתע ודואג אבל הקב"ה איננו כן אדרבה כשהאדם מתבונן בגדולתו וירא מפניו ישמח ויגיל באותה יראה מפני שבאמצעיתה מתעורר לקיים המצות ושש ונעלה בקיומה שיודע כי שכרו אתו ופעולתו לפניו ועל שמחה כזו תמצא שאמר בפסוק אחד עבדו את ה' ביראה וגו' ובפסוק

לשמוע אל הרינה ואל התפילה

אחר עבדו את ה' בשמחה ר"ל תעבדו את ה' ביראה ובאותו היראה תשמחו ותגילו בה כמו שאמרנו ואע"פ ששמחה אחרת אסורה כמו שהוזכר למעלה שמחה זו מותרת ומחוייבת כענין שנא' תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב וגו'".

הרי דאין כל סתירה בין יראה לשמחה אלא משלימים הן זו את זו וכגודל היראה גודל השמחה, והוא שאמר הכתוב (תהלים ב' י"א) "עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה".

וזה שמצינו בדברי הנביא (נחמיה ח' י') "לכו אכלו משמנים שתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו, אל תעצבו, חדות ה' היא מעוזכם". על אף שיום זה יום הדין הוא חדות ה' היא מעוזכם, והשמחה מלווה את היראה.

וכבר נתבאר במק"א (עיין מנחת אשר שיחות על המועדים ח"א מאמר כ"ב) דזה ענין התקיעה והתרועה. התקיעה מבטאת שמחה, וכדמצינו בחצוצרות "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם" (במדבר י' י'), בעוד התרועה היא קול של דאגה, פחד ושברון לב, וכדכתיב "והיה כי תבא מלחמה על ארצכם והרעותם" (שם י' ט'), עי"ש.

והוא שאומרים אנו בסליחות דיום ראשון "במוצאי מנוחה קדמנוך תחלה... לשמוע אל הרינה ואל התפלה". רינה לשון שיר של שמחה היא וכמבואר בזכריה (פרק ב' י"ד) "רני ושמחי בת ציון". הרינה והתפילה, השמחה והחרדה כרוכות יחד מן השמים בימי הדין והרחמים.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

